

І. М. Ушакова

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології діяльності в особливих умовах Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

І. Ю. Білецька

Студентка магістратури, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Актуальність роботи. Працівники Державної служби з надзвичайних ситуацій за специфікою своєї професійної діяльності працюють в умовах підвищеної психоемоційної напруги та негативного впливу різних стресових факторів. Уміння ефективно впоратись із стресовими ситуаціями визначає ефективність їх служби і скорочує вірогідність професійних деструктивних змін. Способами вирішення складних життєвих ситуацій є усвідомлені та неусвідомлювані механізми долаючої поведінки (копінг-стратегії та захисні механізми особистості).

Оскільки в ДСНС України з кожним роком працює все більше і більше жінок, питання гендерних особливостей у різних сферах їх професійної діяльності, яка доволі довго вважалась чоловічою цариною, постає досить гостро. Крім того, сучасна тенденція маскулінізації призводить до того, що все частіше жінки та чоловіки поводять себе не у відповідності до статевих ролей.

Комплексний підхід до аналізу копінг-стратегій представлений дослідженнями В. Абрамова, Є. Бітюцької, Н. Водоп'янової, А. Журавльова, Т. Крюкової, Н. Родіної, О. Сергієнко та ін.

Копінг – у психології це те, що робить людина, щоб впоратися зі стресом. У працях вітчизняних психологів зустрічається інтерпретація поняття «копінг» як психологічного подолання стресу.

Психологічне призначення копінгу полягає в тому, щоб якомога краще адаптувати людину до вимог складної ситуації. В літературі відмічається, що поняття копінг-стратегій за своїм змістом близьке до поняття психологічного захисту, і основною відмінністю захисних механізмів психіки від копінг-стратегій є неусвідомлене включення перших і свідоме використання других [3].

Як копінг-стратегії особистості важливі для ефективного виконання своїх професійних обов'язків, так і захисні механізми значимі для підтримання нормального психологічного здоров'я майбутніх працівників Державної служби з надзвичайних ситуацій.

Захисні механізми – це своєрідні пристосувальні процеси, властивості, якості, яких набуває особистість у процесі соціалізації. Захисні механізми психіки виникають у ранньому дитинстві та розвиваються протягом життя. Вони ніби оберігають усвідомлення особистістю різного роду негативних емоційних переживань.

Проблема захисних механізмів знайшла своє відображення у працях Ф. Бассіна, Ю. Захарової, М. Кляйн, Ж. Лапланш, Г. Ліндсея, З. Фрейда, А. Фрейд та ін.

Психологічний захист з метою миттєвого забезпечення емоційного благополуччя викривляє реальність і діє без урахування довготривалої перспективи. Його мета досягається через дезінтеграцію поведінки, нерідко пов'язану з виникненням деформацій і відхилень у розвитку особистості [2].

Існує кілька наукових підходів, що по різному інтерпретують феномен гендерних відносин. На сучасному етапі розвитку психологічної науки гендер – це соціально-культурний конструкт статі, який являє собою складний набір якостей і характеристик чоловічої і жіночої поведінки, спосіб життя, спосіб мислення, норм, цінностей і т.п. Отже, гендер – продукт соціалізації, в той час як стать – результат еволюції.

Значний внесок у формування сучасного уявлення про гендер належить С. Бем. Саме вона описала основні гендерні типи: маскуліність, фемініність та андрогінія [1].

Знаючи певні характеристики працівників, ми зможемо прогнозувати ефективність виконуваної ними роботи, реакції на стресори (як зовнішні, так і внутрішні), їх поведінку у колективі та реакції на конфлікти. Завдяки такому дослідженню ми звертаємо на увагу на те, що людина, яка ззовні виглядає спокійною та готовою для виконання своїх професійних задач, всередині може глибоко переживати наслідки кризової ситуації чи конфлікту з колегами. Гендер є однією з фундаментальних ознак особистості, яка безумовно та невідворотно здійснює вплив на поведінку особистості у будь-яких умовах, в тому числі і у складних, проблемних ситуаціях.

Тому **метою** нашого дослідження стало вивчення гендерних особливостей захисних механізмів та копінг-стратегій у студенток та

курсантів Національного університету цивільного захисту України як майбутніх працівників ДСНС.

Основні результати. Для цього ми організували та провели дослідження з використанням методик «Статеворольовий опитувальник» (С.Бем) як стандартизований самозвіт, що дозволяє виявити маскуліний, фемінний чи андрогінний тип особистості; «Індекс життєвого стилю» (LSI – Life style index) Р. Плутчика, Г. Келлермана і Х.Р. Конте (в адаптації Л.І. Вассермана, О.Ф. Сришева, О.Б. Клубової та ін.) та "Методики діагностики домінуючої стратегії психологічного захисту в спілкуванні" (В.В. Бойко), а також копінг-тесту Р. Лазаруса. Достовірність отриманих результатів забезпечувалася використанням у дослідженні методів математичної статистики (t-критерій Стьюдента).

Дослідження показало, що серед наших досліджуваних значна частина (54 %) мають високі показники маскуліності, що відображає сучасні соціальні та культурні гендерні позиції. Лише 27 % мають переважні показники фемінності (серед них є і доволі багато курсантів, що ще раз показує відмінності гендеру та статі). З ними і проводилось подальше дослідження.

Як показали результати діагностики стратегій психологічного захисту досліджуваних, переважною є стратегія реактивних утворень. Доволі часто використовуються також заперечення і компенсація. Стосовно гендерних особливостей, то тут виявлено, що для ремінних якими вони користаються значно частіше (на рівні $p \leq 0,05$). Такі дані відповідають фемінним статорольовим стереотипам. Маскулінотипним є такі захисні механізми, як витіснення та інтелектуалізація (відмінності є значущими на рівні $p \leq 0,05$).

Стосовно стратегій психологічного захисту в спілкуванні, тут виявлено, що типовою для більшості студентів та курсантів, що прийняли участь у нашому дослідженні, є агресивність (48 %), що відповідає соціальним уявленням про маскуліність, яка переважає в нашій вибірці. Це підтверджується і порівнянням показників стратегій психологічного захисту в спілкуванні у представників різних тендерів. Так, маскуліни частіше використовують саме агресивність, тоді як феміни – уникнення. І хоча математично це не підтверджується, тенденція прослідковується чітко

Дослідження копінг-стратегій у майбутніх працівників ДСНС показало переважне використання ними копінгів конфронтації та пошуку соціальної підтримки, що відповідає віковим особливостям наших досліджуваних. Виявлено також гендерні особливості: для фемінних

студенток та курсантів переважаючими є копінги дистанціювання, пошуку соціальної підтримки та планування розв'язання проблеми (що підтверджується математичними розрахунками на рівні $p \leq 0,01$). Для маскуліних досліджуваних більш характерними є стратегії конфронтації та позитивної переоцінки ($p \leq 0,05$).

Висновки. Таким чином можна сказати, що фемінні особистості орієнтовані не стільки на психологічне подолання важкої життєвої ситуації, скільки на пристосування до неї. Їх поведінку у стані стресу можна охарактеризувати як пасивну, орієнтовану на виживання та пошук соціальної підтримки. Психологічний захист та копінг-стратегії маскулінів ґрунтуються на незалежних та активних діях, емоційній стійкості та самоефективності, що характеризує проблемно-фокусовані стратегії подолання труднощів. На нашу думку, серед перспектив в даному питанні є дослідження гендерних особливостей психологічного захисту та копінг-поведінки у дівчат та хлопців (особливо, у фемінних хлопців та маскуліних дівчат).

Список використаних джерел

1. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов. М.: РОСПЭН, 2004. 336 с.
2. Кокоріна Ю. Є., Соколова В. Г. Механізми психологічного захисту та їх взаємозв'язок з гендерною ідентичністю в юнацькому віці. *WORLD SCIENCE*. № 10 (38), Vol.2, October 2018. С. 33 – 37.
3. Ткачук Т.А., Мягких А.А. Гендерні особливості копінг-поведінки. *Молодий вчений*. № 4 (44) квітень, 2017. С. 259 – 262.